

Модуль контролінг є цілісною системою узгоджених інструментів планування, управління та контролю, яка базується на використанні єдиної звітності для координації змісту і здійснення внутрішньовиробничих процесів та прийняття управлінських рішень на підприємстві.

Література

1. Брага В.В. Компьютерные технологии в бухгалтерском учете на базе автоматизированных систем (2001) / В.В. Брага, А.А. Левкин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.eusi.ru/lib/braga_compjuterneye_tehnologii_v_buhgalterskom/vvd.shtml
2. Івахненко С.В. Фінансовий контролінг: методи та інформаційні технології / С.В. Івахненко, О.В. Мелих. – К. : Знання, 2009 – 319 с.
3. Осипов В.И. Проблемы автоматизации управленческого учета / В.И. Осипов, О.В. Шибилева // Бухгалтерский учет. – 2007. – № 7. – С. 75-76.
4. Петрук О.М. Облік і контроль міжнародних розрахунків із застосуванням інформаційно-комп'ютерних технологій / О.М. Петрук, С.Ф. Легенчук // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – 2005. – № 2 (32). – С. 152-166.
5. Подольский В.И. Информационные технологии: их роль и значение в бухгалтерском учете / В.И. Подольский. // Бухгалтерский учет. – 2007. – № 23. – С. 69-74.
6. Харченко Ю.А. Аналіз сучасних систем управління ресурсами підприємства / Ю.А. Харченко // Коммунальное хозяйство городов. – 2008. – № 83. – С. 103-110.
7. Хорват П. Концепція контролінга: Управленческий учет. Система отчетности. Бюджетирование / Horvat & Partners ; [пер. с нем.]. – 2-е изд. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2006. – 269 с.

Надійшла 11.05.2010

УДК 338

С. М. КСЬОНДЗ

Хмельницький національний університет

ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ

В статті розглянуто сутність дебіторської заборгованості як об'єкту управління. Обґрунтовано процес управління дебіторською заборгованістю. Проведено аналіз поточної та простроченої дебіторської заборгованості по Україні в цілому.

The article considered essence is debts receivable as objects management. Substantiated is process management of debts receivable. The held is analysis current on overdue of debts receivable by is Ukraine a whole,

Ключові слова: заборгованість, дебіторська заборгованість, управління дебіторською заборгованістю, поточна дебіторська заборгованість, прострочена дебіторська заборгованість.

Актуальність теми. Сучасні трансформаційні процеси в українській економіці обумовлюють різноманіття господарської поведінки власників та менеджерів підприємств. Діяльність кожного підприємства полягає у значному обсязі оборотних коштів у складі їх активів, тому для підприємств проблема ефективного управління дебіторською заборгованістю, спрямованого на оптимізацію загального її розміру та забезпечення своєчасної її інкасації, має дуже важливий характер. Повернення дебіторської заборгованості в щонайменші терміни та недопущення в подальшому її збільшення вище допустимої межі – реальна можливість подолати або пом'якшити дефіцит оборотних коштів. В зв'язку з цим актуальним завданням є удосконалення управління дебіторською заборгованістю на основі синтезу досягнень фінансової теорії та досвіду фінансового управління.

Аналіз наукових досліджень. Сучасні теоретичні та методичні аспекти проблеми формування дебіторської заборгованості певною мірою висвітлювалися в працях вітчизняних науковців та вчених: Бланка І.О., Бобильова А.З., Вахович І.М., Герасимчук З.В., Карбовник А.М., Колпакової Г.М., Лебедев К.М., Лігоненко Л.О., Подзе С., Савчук В.П., Сурніна О.С., Тосунян Г.А., Шохіна Є.І. Питання управління дебіторською заборгованістю є предметом дослідження і зарубіжних науковців та практиків: Гольцберга М., Каліна К., Киргесаара Е., Рамперсада Хьюберта, Хасан-Бека Л. Ці дослідження є вагомим внеском як в теорію, так і в практичні питання управління дебіторською заборгованістю підприємства.

В той же час в сучасній спеціальній економічній літературі цій проблемі відведено незначне місце, пропонуються загальні заходи з управління дебіторською заборгованістю. Зокрема, поглиблення теоретичних засад управління дебіторською заборгованістю підприємств, визначення цільових параметрів управління нею, принципів оцінки якості управління дебіторською заборгованістю тощо.

Метою статті є обґрунтування аспектів та методичних основ дебіторської заборгованості в системі управління підприємством за сучасних умов господарювання.

Виклад основного матеріалу. Успіх формування ринкової економіки, входження України до всесвітньої системи господарських зв'язків на правах рівноправного партнера потребує залучення

передових досягнень світової та вітчизняної науки, інновацій, здобутків економічних і фінансових наук, розробки методів управління фінансовими активами підприємства, зокрема, дебіторською заборгованістю.

Існування певного обсягу дебіторської заборгованості на підприємствах в ринковій економіці вважається об'єктивним явищем в господарському процесі, якщо контрагенти підприємства-кредитора виконують свої фінансові зобов'язання згідно з умовами, визначеними договірними відносинами.

Але якщо зі сторони дебіторів починається уникання виконання своїх фінансових зобов'язань в повному обсязі та у встановлені терміни, це призводить до порушення розрахунково-платіжної дисципліни, сприяє уповільненню кругообігу грошових коштів, погіршенню фінансового стану підприємства-кредитора та неспроможності останнього відповідати за своїми фінансовими зобов'язаннями.

Вивчення та узагальнення спеціальної економічної літератури дає змогу зробити висновок, що в фінансовому менеджменті проблемі управління дебіторською заборгованістю в своїх роботах вітчизняні та вчені різних країн відводять незначне місце [1-6]. Аналіз літератури показав, що пропонуються загальні заходи щодо управління дебіторською заборгованістю.

Проводячи дослідження в галузі управління дебіторською заборгованістю необхідно, перш за все, визначити сутність дебіторської заборгованості як економічного показника та об'єкта управління.

Етимологія поняття „дебіторська заборгованість” бере свій початок в VIII ст. н.е. Значною сходинкою в розвитку розуміння дебіторської заборгованості є внесок Е. Дегранжа і Дж. Дзаппи, які почали її розглядати як один із показників, що характеризує фінансовий стан підприємства [3]. В 1926 р. визначення цього показника надає в своїй роботі С.І. Корецький: „Взаємовідносини двох осіб, що укладають угоду можна виразити латинськими термінами: дебет (повинен) і кредит (вірить комусь, має за кимось)” [4].

У подальшому, з розвитком наукової думки, розуміння дебіторської заборгованості удосконалювалося, і сучасна наука має більш широкий спектр визначень.

Так, Попов А.З. називає дебіторську заборгованість „боргом на користь підприємства” та „частиною господарських засобів підприємства, що вибула зі складу даного підприємства і знаходяться у фактичному розпорядженні іншого підприємства і, виконують там роль капіталу” [4].

Карбовник А.М. та Сурніна О.С. розглядають дебіторську заборгованість як безпроцентну позичку покупцям [6].

Кірейцев Г.Г. вважає, що дебіторська заборгованість – це вимоги щодо оплати. Боргові вимоги є еквівалентом боргу тієї особи, на яку покладається виконання обов'язку; як і борги, боргові вимоги розглядаються з точки зору терміну їх виконання [5].

Найбільш поширеною стала думка, до якої схиляється значна кількість науковців та практиків – визначення дебіторської заборгованості як боргів [1-6].

Деякі автори розглядають дебіторську заборгованість як вкладення коштів в оборотні активи та вилучені кошти [8]. Відповідно до П(С)БО дебіторська заборгованість відноситься як до складу оборотних активів, так і необоротних активів, тому такий підхід не розкриває повністю сутності поняття дебіторської заборгованості [9].

Але необхідно відмітити, що термін „дебіторська заборгованість” в міжнародних стандартах бухгалтерського обліку суттєво відрізняється за змістом і розрізняють Accounts Receivable та Receivables [7].

Accounts Receivable (дебіторська заборгованість, обсяг продажу або дебітори) – суми, що мають надійти від покупців та відображені в бухгалтерських книгах підприємства, але не підтверджені векселями, траттами або акцептами (відкриті балансові рахунки), тобто сукупна сума, що має бути виплачена дебіторами.

Така дебіторська заборгованість стає частиною поточних активів, якщо пред'явлені позови погашаються на дату звіту або протягом 12 місяців після звітнього періоду відповідно стандартній практиці обліку.

Receivables (розстрочена дебіторська заборгованість) – вимоги до третіх осіб на отримання в майбутньому грошей, товарів, послуг. Дана дебіторська заборгованість включає рахунки на отримання заборгованості від покупців яким надано розстрочку, заборгованість по векселям, заборгованість службовців, заборгованість страхових компаній по усуненню майнових збитків.

Відповідно до податкового законодавства „Про оподаткування прибутку підприємств”, дебіторська заборгованість – це заборгованість [10]:

- за якою минув строк позовної давності;
- яка виявилась непогашеною внаслідок недостатності майна фізичної особи за умови, що дії кредитора, направлені на примусове стягнення майна позичальника, не призвели до повного погашення заборгованості;
- яка виявилась непогашеною внаслідок недостатності коштів, одержаних від продажу на відкритих аукціонах майна позичальника, переданого у заставу як забезпечення зазначеної заборгованості за умови, що інші юридичні дії кредитора щодо примусового стягнення іншого майна позичальника не призвели до повного покриття заборгованості;
- заборгованість стягнення якої стало неможливим у зв'язку з дією обставин непереборної сили, стихійного лиха, підтвердженим у порядку, передбаченому законодавством;

– прострочена дебіторська заборгованість померлих фізичних осіб, а також визнаних у судовому порядку безвісно відсутніми, померлими або недієздатними, а також прострочена дебіторська заборгованість фізичних осіб, засуджених до позбавлення волі.

Дослідження наукової та практичної літератури дало можливість зробити висновок, що найбільш актуальною проблемою для підприємств є існування поточної дебіторської заборгованості підприємства за товари (роботи, послуги).

В таблиці 1 розглянемо динаміку поточної дебіторської заборгованості підприємств України за 2006–2008 роки.

Таблиця 1

Динаміка поточної дебіторської заборгованості підприємств України за 2006–2008 роки

Показники	Роки			Відхилення (+,-) 2008 року від:		2008 рік у % до:	
	2006	2007	2008	2006 року	2007 року	2006 року	2007 року
Всього поточна дебіторська заборгованість, млн грн:	385228,4	501968,8	669520,5	+284292,1	+167551,7	173,8	133,4
Між підприємствами та установами України, млн грн	357504,8	468585,5	612719,7	+255214,9	+144134,2	171,4	130,8
– за товари, роботи, послуги	184154,9	242254,2	315071,7	+130916,8	+72817,5	172,0	130,0
– за векселями	16029,0	12600,6	15594,3	-434,7	+2993,7	97,3	123,8
– з бюджетом	20190,2	28282,6	37027,8	+16837,6	+8745,2	183,4	130,9
– із внутрішніх розрахунків	26394,2	22357,2	32960,7	+6566,5	10603,5	124,9	147,4
– зі страхування	296,3	351,7	486,0	+189,7	+134,3	164,0	138,2
– з оплати праці	–	–	–	–	–	–	–
– інша поточна заборгованість	110440,2	162739,2	211579,2	+101139,0	+48840,0	191,6	130,0
2. З суб'єктами господарської діяльності інших країн, млн грн	27723,6	33383,3	56800,8	+29077,2	+23417,5	204,9	170,1
у тому числі							
– з країнами СНД з них	6580,6	8742,1	11342,6	+4762,0	+2600,5	172,4	129,7
– Росія	4970,6	7049,3	9530,6	+4560,0	+2481,3	191,7	135,2
– Туркменістан	434,3	35,9	88,1	-346,2	+52,2	20,3	245,4

З таблиці слідє, що загальна сума поточної дебіторської заборгованості підприємств України за період 2006–2008 роки мала теж чітко виражену тенденцію до зростання. Найбільшу частку в складі дебіторської заборгованості поточного характеру займає дебіторська заборгованість між підприємствами та установами України. Так, в 2008 році ця дебіторська заборгованість становила 315071,7 млн грн, що на 255214,9 млн грн або на 72,0% збільшилась відносно 2006 року та на 72817,5 млн грн або на 30,8% більше порівняно з 2007 року.

Поточна дебіторська заборгованість протягом досліджуваного періоду між підприємствами та установами України в 2006 році становила 357504,8 млн грн, що на 255214,9 млн грн або на 71,4% менше відносно 2008 року та на 144134,2 млн грн або на 30,8% – відносно 2007 року.

Зазначимо, що також між підприємствами України виникає й прострочена дебіторська заборгованість. В таблиці 2 розглянемо динаміку простроченої дебіторської заборгованості підприємств України за 2006–2008 роки.

Таблиця 2.

Динаміка простроченої поточної дебіторської заборгованості підприємств України за 2006–2008 роки

Показники	Роки			Відхилення (+, –) 2008 року від:		2008 рік у % до:	
	2006	2007	2008	2006 року	2007 року	2006 року	2007 року
1	2	3	4	5	6	7	8
Всього прострочена поточна дебіторська заборгованість, млн грн:	59540,5	55791,1	61690,2	+2149,7	+5899,1	103,6	110,6
Між підприємствами та установами України, млн грн	57879,7	53607,5	58856,8	+977,1	+5249,4	101,7	109,8
– за товари, роботи, послуги	32951,3	34840,0	39517,5	+6566,2	+4677,5	119,9	113,4
– за векселями	328,3	233,9	167,2	-161,1	-66,7	50,9	71,5
– з бюджетом	1129,6	1247,5	1463,0	+333,4	+215,5	129,5	117,3
– із внутрішніх розрахунків	9951,6	5666,6	6108,3	-3843,3	+441,7	61,4	107,8
– зі страхування	2,9	1,1	1,2	-1,7	+0,1	41,4	109,1
– з оплати праці	–	–	–	–	–	–	–
– інша поточна заборгованість	13516,0	11618,4	11599,6	-1916,4	-18,8	85,8	99,8
2. З суб'єктами господарської діяльності інших країн, млн грн, у тому числі	1660,8	2183,6	2833,4	+1172,6	+649,8	170,6	129,8
– з країнами СНД	952,6	1051,4	1162,9	+210,3	+111,5	122,1	110,6
з них							
– Росія	916,7	946,9	1129,3	+212,6	+182,4	123,2	119,3
– Туркменістан	0,2	5,7	4,4	+4,2	-1,3	2200,0	77,2

З таблиці слідує, що прострочена дебіторська заборгованість протягом досліджуваного періоду по Україні зберегла тенденцію до зростання. Тобто в 2006 році вона становила 59540,5 млн грн, що на 3,6% більше відносно 2006 року та на 9,8% порівняно з 2007 роком.

Значну питому вагу в структурі простроченої дебіторської заборгованості займає прострочена заборгованість за товари, роботи, послуги. Так, в 2008 році вона становила 58856,8 млн грн, або зросла на 19,9 порівняно з 2006 роком та на 13,4% відносно 2007 року.

Прострочена дебіторська заборгованість за векселями протягом трьох років значно зменшилась, а саме в 2008 році вона становила 167,2 млн грн, що на 49,1% менше порівняно з 2006 роком та на 28,5 % зменшилась відносно 2007 року. Зменшення відбулися і в простроченій дебіторській заборгованості із внутрішніх розрахунків, а саме в 2008 році вона зменшилась відносно 2006 року на 3843,3 млн грн, або на 38,6%, але порівняно з 2007 роком збільшилась на 441,7 млн грн, або на 7,8%. Інша поточна заборгованість в 2008 році відносно 2006 року зменшилась на 1916,4 млн грн, або на 14,2%, а порівняно з 2007 роком зменшилась на 18,8 млн грн, або на 0,2%.

Протягом 2006–2008 років збільшенню підлягала й прострочена дебіторська заборгованість з суб'єктами господарської діяльності інших країн. Так, в 2008 році вона становила 2833,4 млн грн проти 1660,8 млн грн в 2006 році.

На рисунку 1 зображено динаміку поточної дебіторської та простроченої заборгованості за підприємствами України протягом 2006–2008 років.

Управління дебіторською заборгованістю передбачає прийняття управлінських рішень стосовно двох протилежних процесів діяльності підприємства: з одного боку, зростання безнадійних боргів, а з другого – збільшення обсягів реалізації продукції (робіт, послуг). Отже, у процесі управління дебіторською заборгованістю необхідно забезпечити оптимальний рівень інвестицій оборотного капіталу в дебіторську заборгованість.

Управління дебіторською заборгованістю дає змогу підприємству ефективніше використовувати фінансові ресурси, зменшувати можливість зростання безнадійних боргів і забезпечувати збільшення інвестиційних можливостей підприємств.

Весь комплекс питань щодо управління дебіторською заборгованістю, тобто визначення обсягу,

структури, умов надання та інкасації дебіторської заборгованості регулюється прийнятою кредитно-товарною політикою підприємства окремо по комерційних (фірмових) товарних кредитах та споживчих кредитах.

Методичною основою проведення кредитної політики є виділення управління дебіторською заборгованістю в окремий сектор фінансової діяльності підприємства, підкріплений кадровим забезпеченням і фінансуванням обслуговування клієнтських рахунків.

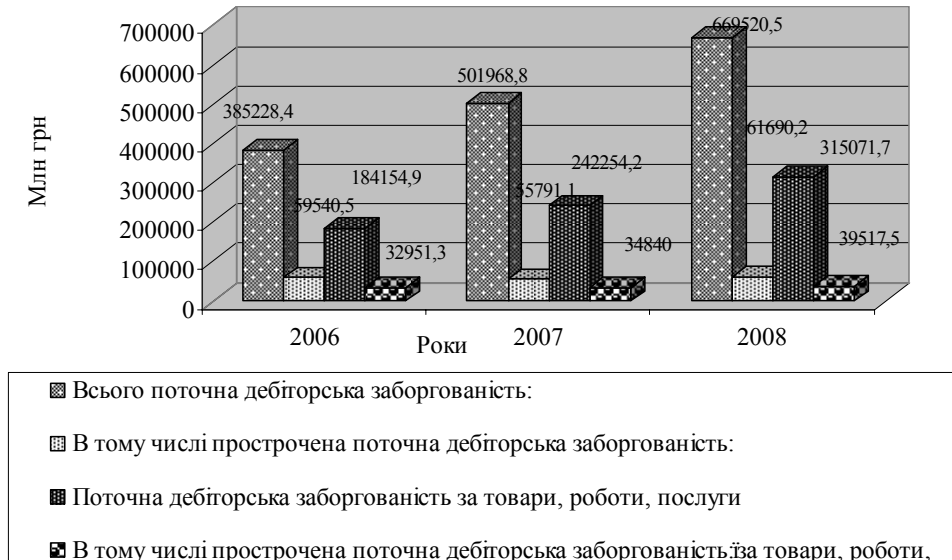

Рис. 1. Динаміка поточної та простроченої дебіторської заборгованості по підприємствах України за 2006-2008 роки

Методи управління дебіторською заборгованістю розрізняють залежно від її характеристики згідно з класифікаційними ознаками:

- а) залежно від характеру виникнення виділяють:
 - заборгованість, що зумовлена нормальним процесом господарсько-фінансової діяльності підприємства (нормальна заборгованість);
 - заборгованість, що виникла внаслідок порушень фінансової дисципліни;
- б) залежно від терміну товарного кредиту утворюється:
 - поточна дебіторська заборгованість, що буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу;
 - довгострокова дебіторська, що буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу;
- в) залежно від терміну порушення договірних умов розрізняють:
 - заборгованість, термін оплати якої ще не настав;
 - заборгованість з порушеним терміном виконання зобов'язань.
- г) залежно від плановості виникнення можна виділити:
 - заборгованість запланована (очікувана);
 - заборгованість, яка виникла в зв'язку з недобросовісністю партнерів підприємства;
- д) залежно від можливостей погашення виділяють:
 - заборгованість, що потенційно може бути погашена (імовірність погашення оцінюється в інтервалі від 0,7 до 1,0);
 - заборгованість сумнівна, погашення якої є сумнівними зв'язку з тяжким фінансовим становищем боржників (імовірність її погашення з урахуванням акторів ризику оцінюється в інтервалі 0,2 – 0,7);
 - заборгованість безнадійна, яка не може бути погашена з терміном порушення виконання зобов'язань від трьох місяців до одного року (імовірність погашення нижча 0,2).

Фінансування дебіторської заборгованості за джерелами залучення оборотного капіталу залежить від її обсягів та середнього періоду погашення, але слід розуміти, що при цьому має місце і обернена залежність – обсяги наданих товарних кредитів напряму залежить від можливості вкладення коштів у активи, які надаються у кредит. При розміщенні капіталу у дебіторську заборгованість, як і при інвестуванні в інші види активів, вирішується завдання визначення ефективності інвестування. У даному випадку це порівняння додаткового прибутку від утримання дебіторської заборгованості з вартістю додаткового інвестиційного капіталу.

Особливістю фінансування дебіторської заборгованості є виключне значення такого джерела позикового капіталу, як власна кредиторська заборгованість підприємства своїм постачальникам. Цей аспект управління дебіторською заборгованістю, направлений на максимальне наближення розміру дебіторської та

кредиторської заборгованості та на синхронізацію за часом вхідних і вихідних грошових потоків підприємства, потребує одночасного аналізу обсягів та оборотності кредиторської заборгованості за товари та послуги, тобто складання балансу дебіторської та кредиторської заборгованості.

Іншою особливістю фінансування дебіторської заборгованості є необхідність формування резерву сумнівних боргів, який підвищує вартість утримання дебіторської заборгованості.

Висновок. Управління дебіторською заборгованістю стає ефективним, коли підприємство визначає і підтримує оптимальний обсяг дебіторської заборгованості по сумі та у днях кредитування по кожному виду товарів або послуг виходячи з власного досвіду і специфічних умов підприємства, враховуючи при цьому технологічні особливості кожного виду продукції. Така дебіторська заборгованість розраховується з тих міркувань, що її рівень не повинен позначатися на нормальному функціонуванні підприємства, тобто, що менший рівень неможливий, а більший – економічно недоцільний.

Література

1. Білик М. Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств / М.Д. Білик // Фінанси України. – 2003. – № 12. – С. 24–36.
2. Бланк І.А. Основи фінансового менеджмента : Т. 2. / І.А. Бланк – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 624 с.
3. Бланк І.О. Управління фінансами підприємств : [підручник]. / І.О. Бланк, Г.В. Ситник – К. : КНТЕУ, 2006. – 780 с.
4. Бугай В. Управління дебіторською заборгованістю підприємства / Бугай В., Головка Н. // Держава і регіони. – 2007. – № 1. – С. 60–63.
5. Кірейцева Г.Г. Фінансовий менеджмент : [навч. посібник : курс лекцій]. / Г.Г. Кірейцева – Житомир : ЖІТІ, 2001. – 432 с.
6. Карбовник А.М. Деякі аспекти управління дебіторською заборгованістю та їх вплив на джерела формування оборотних активів / А.М. Карбовник // Фінанси України. – 2001. – № 9. – С. 92–98.
7. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000; за ред. С.Ф. Голова. пер. з англ. – К. : Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2000. – 1272 с.
8. Савицкая Г.В. Экономический анализ : [учебник]. / Г.В. Савицкая – М.: Новое знание, 2003. – 640 с.
9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 „Дебіторська заборгованість” від 08.10.1999 р. № 237: зб. систем. законод. // Бізнес. – 2000. – № 7 (318). – С. 21–24.
10. Узагальнююче податкове роз'яснення щодо застосування статті 12 Закону України „Про оподаткування прибутку підприємств” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : / Держ. податкова адмін. України. – <http://www.sta.gov.ua/news.php3>.

Надійшла 11.05.2010

УДК 378

М. П. БУКОВИНСЬКА

Національний університет харчових технологій

СОЦІАЛЬНА ЗВІТНІСТЬ І СОЦІАЛЬНИЙ АУДИТ: ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ КОРПОРАЦІЯМИ

В статті обґрунтовано необхідність розробки та реалізації соціальної звітності і проведення соціального аудиту, як методу управління соціальними процесами і використання скритих потенціалів соціальної системи.

In the article grounded necessity of development and realization of the social accounting leadthrough of social audit, as to the method of management social processes and of the use of the hidden potentials of frame of society.

Ключові слова: соціальна звітність, соціальний аудит, корпорації, впровадження, компанії, соціальна відповідальність, бізнес, стандарт.

Практика соціальної звітності бізнесу почала широко розповсюджуватися в середині 1990-х. Проте і раніше окремі корпорації і навіть цілі країни пробували з тим чи іншим успіхом впроваджувати не фінансову звітність. У 1960-і британський економіст Джордж Гойдер наполягав, на тому що соціальний аудит може стати «ефективним інструментом для менеджменту і одночасно дозволяє стейкхолдерам (особи, або групи осіб, які впливають на діяльність компанії) впливати на політику компанії». Саме у ці роки стало зростати суспільне незадоволення негативними наслідками виростання виробництва в результаті того, що все частіше економічний ріст здійснювався за рахунок забруднення навколишнього середовища, всякого роду дискримінації, зниження безпеки виробництва, погіршення якості товарів.

В результаті цих обставин, уряд і суспільна думка переклали значну частину відповідальності за соціальну несправедливість і економічну нерівність на бізнес. Громадська думка і його лідери почали менше